

İsa HƏBİBBƏYLİ

*Azərbaycan Milli Elmlər Akademiyasının
vitse-prezidenti, akademik*

Azərbaycan comiyyətinin görkəmləri xalq yazıçılarından, ictihadı xadim və odəbiyyatın tənqidçisi kimi qəbul ediyi Elçin Əfəndiyevin çoxcoholtü yaradıcılıq fəaliyyəti ilə ölkəmizin elmi-odəbi və ictihadı mühürtləti əzəmətəməsus yeri və mövcəyi vardır. Elçin mülliəmin on yəni dövr Azərbaycan bədii nəşrinin, keçid dövrü və müstəqillik mərhələsi dramaturgiyasının və son yaşın əsrindən çox odəbi tənqidinən osarası yaradıcılarından biridir. O, Azərbaycan odəbiyyatına xüsusi dalğa kimi golmiş "altdüşəncələr" noslinin görkəmləri nümayəndəsi olmaqla borabır, hom da ümum-odəbi-ictihadı fikrimizin on aparıcı silsilələndən biri kimi tanınır. Yalnız "altdüşəncələr" in deyil, ümumən Azərbaycan odəbiyyatının, odəbi-ictihadı fikrinin son yardım əsrindən artıq bir dövrlərinin inkişaf proseslərində xalq yazıçısı Elçin daimi İtalyan doğru horakata hem əzəmətli şanbanlı bədii yaradıcılığı və elmi əsərləri, hom da foal vətəndaşlı mövcəyi ilə ciddi təhləflər vermiş, odəbiyyat və ictihai fikir qarışığında müsəllyatlı borcunu sorşular yerinə yetirmişdir. Müstəqillik dövrü Azərbaycan odəbiyyatının dünyaya odəbiyyatın doğru ünsüzlərinin genişləndirilməsindən sonra Elçin mülliəmin adı ilə bağlı olan yaddaqalan şahsiflər vardır.

Bodil yaradıcılığı 1959-cu ildə "Azərbaycan gəncləri" qızətində çap etdirildiyi "O inanır" adlı hekayesi ilə başlanıb. Elçin Əsfəndiyevin ilk əsərlərində gerçək həyat, sadə insanlar və məraqlı tələrlər öz əksini tapmışdır. "Min gedən biri" adlı birinci hekayeler kitabı (1966) adəti mühitdə diqqəti colb etmiş, forqlı reaksiyalar doğurسا da, yazarının fərdi özünmoxsulluğu malik olan isətedadlı qələm sahibi olması etiraf edilmişdir. "Açıq pencerə", "Sos", (1969) povestlərində insan monoviyatının, daxili ələmin qəribəlikləri, adilikləri, özünəmoxsusluqları realist boyalarla orijinal şəkilde oks etdirilmişdir. Yəzici sonralar bu povestlərini arxa plana no çap etdirilən kitablarından) (1980) usaq hekayeköyü bəti istiqamətdə Azərbaycan adəbiyyatının yeni morfolosində meydana çıxmış colbedici bodii nümunolarıdır. Son vaxtlar şay etdiridiyi "absurd hekayələri" tamamilə orijinal olmuş, Azərbaycan hekayeciliyində yeni sohifolər açan bonzorsız sonot nümunələridir. Ümumiyyətə, Elçin "osrin janrı" kimini qəbul etdiyi hekayə janrına daha çox többək var mosulyuytuş münasibət bəsliyir. Onun Azərbaycan hekayesinin yaşadığı proseslər dair aşağıdakı fikirləri hom özünən bu janra münasibətinə oks etdirir, hom do ümumi yaradıcılıq proseslərinə istiqamət verir.

keçirərök bodu yaradılıq möşqləri adlan-
dırırsada, homin osorlar zamanında böyük
oxucu maraşı qazanmış, forma vo mozmun-
ca yenilikləri olan bodu nəsr nümunələri ki-
mi roğbotla qarşılınmışdır.

Xalq yazarı Elçin Azərbaycan alimişinçiləri odబiyatının osas yaradıcılarından biri kim qobul olunur. Daha doğrusu, Azərbaycanda "alimişinçilər" adı axınnı davamlı odabı horokata çevrilmişində Elçinin xüsusi rolü ayrıca qeyd edilməlidir. Cavan yaziçinin XX əsrin yetmişinci illorında çap etdiirini "Gümüşü, narincı, moxınıri" (1973), "Bu dünyadan qatarlar keçər" (1974), "Bir görüşün tarixçəsi" (1977) və "Povestlər" (1979) kitablarında toquđım olunan hekayolar və povest janrından yazılmış osorlular Azərbaycan odబiyatında böyük başlısan da, keçən dövr orzindo bu janr odబiyatda on çox müraciət olunan bəndi formalarlardan birinə çevrilmişdir. Povest - hekayo ilə roman arasında "keçid janrı" olduğu üçün nosrin hom özündən ovvolki, hom da sonrakı funksiyalarını yerinə yetirmidi olmuspudur. Bi monadă Elçinin povest janrından yazdışı osorluların yerini müyyəyən etmək, nəvətorluğunuzu əzo çıxarmaq yazuçının xidmətlərinə aidlinlik gotirmək soviyyosindo ohamiyəti mösalədir. İlk növbədə qeyd etməyi lazım bilirik ki, Elçinin povestləri janrınlərlərinə imkan olduqla dəha çox cavab

Yeni ədəbiyyatın və müasir ədəbi

adəbiyyat yaratmaq iddiasında olan orijinal bir yazıçının varlığını qotı şökildə təsdiq etmişdir. Eyni zamanda, Elçinin yaradıcılıqla tutduğu qotı mövqeyi yeni adəbiyyat proseslərinə ciddi tökən vərmiş, adəbiyyayı və adəbi tənqidini irolluş aparmışdır.

Azərbaycan odəbiyyatında Yeni dövri Azərbaycan həkayəsinin yaradıcıları sırasından xalq yazıçısı Elçin Xüsusi yet tutur. Onun yüksəmə həcmi malik olan kiçik hekayolarında ciddi, dorin, ahatoli həyat həqiqətləri canlandırılmışdır. Yazıçının həkəy qohramanları sədə, sıravi insanların cəsirdən olub, xalq həyatını təmsil edən yaddaşqlan, koloritli obrazlardır. Elçinin hekayələrindəki "aerodrom" kepkəli, bir az iddialı, oncirili-üzümlü həyətlərdə adı həyat sırıvı in-sanların daxili aləmi kimi zahiri görkəmi do-bonzorsızdır. Elçin orijinal bir rəssam kimi öz qohramanlarının heç kəso, heç bir yazıçı-nın əsərlərindən surətlərə bənzəməyən, bütün osas eçigləri ilə forslidən rosmına böyük məhorətən cəlo bilmişdir. Müxtəlif il-lordu Elçin Əfəndiyevin qolundan çıxmış "Baladadaşın ilk məhəbbəti", "Baladadaşın toy hamarı", "Gümüşün narıcı, məmərov", "Bəz qopıklık motosikli", "Hotel Bristol", "Bu dünyadan qatarlar gedər", "Bülbülün na-gılı", "Şuşaya duman galib", "Qarabağ sıkos-tası", "Sarı golin", "Ayaqqabı", "Qış nağılı" kiçik həkayələr kiçik janrıñ böyük üfüklərinə və imkanlarına yüksək bədi soviyyədə ca-val verən, yeniliklər gotırıv uğurlu bədi-nümunələrdir. "Baladadaşın ilk məhəbbəti" həkayələr seriyası Elçinin Azərbaycan odə-biyyatında bodu mühürdür. Bütünlükde Elçinin bütün yaradıcılığı boyu həkəy janrıñ müraciət etməsi və hor mərhələdə janrıñ rəyləri yanaşı, maraqlı, təsirli həkayələr yazdı-çılmışdır. Azərbaycan odəbiyyatının bu davamlı janrıñ forma və mözəcumuna daha da inkişaf etdirilməsinə müsbət tösir göstərmişdir. Elçinin kiçik yaşlı usaqlar üçün vəziyyət, "Günay, Yalçın, Nigar, bir do Solim" adlı çap etdirildiyi kitabındakı (1980) adət həkayələr bu istiqamətdə Azərbaycan odəbiyyatının yeni morholusundan meydana çıxmış colbedici bədi nümunələrdir. Son vaxtlar çap etdirildiyi "absurd həkayələr" i tamamilə orijinal olub, Azərbaycan həkçiyinindən yeni sahifələr açan bənzərsiz sonet nümunələridir. Ümumiyyətyolu, Elçin "osrın janrı" ki-mi qəbul etdiyi həkəy janrına daha çox tö-ləkvar bo mosaliyyətli münasibət bəsləyir. Ün Azərbaycan həkayəsinin yaşadığı proseslərə dair aşağıdakı fikirləri hom özünü-bu janra münasibətini oks etdirir, hom de-umumi yaradıcılıq proseslərini istiqamət verir.

veron osorlordir. Bodii nosrin hom hekayo, povest, hom do roman janrındır ardeci olaraq osorlar yazdıgı xüsusi İlçinin büyük hekayosunu, xayud da kiçik romanını povest adlanırmamasına xüsusi bir chiyaf olmamasıdır. Bu cihondan İlçinin müstöhiç nosr janrınlardan yazdıgı osorlar ilü dram osorları arasında kecid prosesleri müşahid olunur. Yaziçının dram osorlarında bodii nosrindən golub bozma sütçelər, motivlər, oxşar obrazlar vardır. Və bù, odobunyanın ağır artilleriyası sayılan və dili nosrdo ifadə olunan xüsusi cökioyi mali problemləri dram janrından scenaristlərdən oloxue mütəaliisindən tamasaçı auditoriya-sına keçirilərkən kültürovilşdirilməsi İlçinin povest janrından yazdıgı osorlarda büyük hekayonin vo ya kiçik romanının müyyən cizgi rılırları olsa da, homin bodii nümunalarılı növbədə, daha çox povest janrinin tololborunu cavab verir. Dogrudur, hekayo yaradıcılığı ilə daim möşgül olmaq İlçinin povestlərinin meydana çıxmasında başlıq rolu onaydır. Bununla belo, İlçin povest üçün seqdiyi problemi, xüsusus tosvir etdiyi hadisini neyekaydan vo romandan fırqlondırır. Onun povestlərində süjetin şaxsolməsi vo obrazlar alominin tqodqimda da janrin müyəssidir. Eksperiment povestlər hesab etdiyi "Açiq pencə" vo "Sos"da idduan povest süjeti vo obrazları vardır. "Bir görüşür tarixiçisi" povestində iki osas istiqaməti: sevmodan ailo quran Mirzoppa-Mosmaxanın gecikimisi mohabbət sevdalıları Mommodağ-Mosmaxanın xəlləri vasitəsilə mənəvə boyatının töbdüdüllərinə qolomo alaraq insanın özünüməxtarışının müxtəlis möqamlarının nozor sahri, çotinlikləri, həyocanları, ümidiyi rığ öñüno çokır. Fikrimizcə, povestin filmləndə tosvir olunan "Zuqulhənin gündündə 11uman quşu" hom obrazlarının xayallarını, hom do mülliətisin estetik idealını toczęsüm edir. Oxue inanır ki, boxt ulduzunun doğması kimi, 11uman quşunun kəlgəsi na vaxtsı, öz sahibini tacapadır. Psixoloj möqamlar üzündə qurulan "Tuyugun diriqləşməsi" deyildə Ağagül-Niso vo Zibeydo-Zakir münasibətlərinin ibratməz detalları daxili iztirabların vo dorin etirafların real bodii ifadəsindən doğru aparır. Yaziçi dorin kolunnusunda etirafaları oxusunca monovi toz mızılonının cövhəri kimi qadır. İlçinin povest yaradıcılığında xüsusi yer tutan "Dolaylı"ça" povestində do hadisələri iki ailinən forqları həyət tərziin tosviri ilo inkışaf edirlərdir. Ağababa ilo Boşir mülliətin ailisinin yaşayış torzindəki tozadları tqodqim edən monvi möhümətin monfi tosiflərindən qorunmağın zo-rootuni diko edir. Sahibin sadıq olan ev it. Dolçanın monfi möhümətin vo nölsin sayosinde necə dayışlığından göstəren yaziçi son natiq cədo donatı, toxluğu, manovı hütüvəlyi uca tutmağı vacib sayı. "Bayraqlar" povestində iso müstəqililik yollarında yaşanan proseslərin fonunda millilik vo votonporvorlıq düşüncəsi diqqət morkozino çökürlər.

lük, ağırlıq təşkil edən janları mənasında illor-pillokonlar kimi janları da inkişafını sürətləndirmişdir. Məhz, bu cür təbəkül prosesləri Elçinin yaradıcılığında roman janının töbii zührünə hazırlamışdır. Keçən əsrin sonsoyinicili illorində çap olunmuş romanları: "Mahmud və Moryom" (1983), "Ağ dəvo" (1985) və "Ölüm hökmü" (1989) romanları ilə Elçin idolo拜iyatının ağır artilleriyasının bütün silah-sursatlarından istifadə etmək istedənini meydana qoymuşdur. Bu romanlar da çoxşaxılı sütət xottı, zöngin obrazlar almış, böyük icitimi problemlər özəksin tapmışdır. Elçinin roman təfəkküründən bodililiyin aparcı olmasından ilo borabor, elm baxışları da özünəmoxsus şöküldə iştirak edir. O, romanlarında buddi düşüncənin bütün imkanlarını sorf etdikdən sonra sanki ikinci nəfəs almaq üçün elmi idrakdan, dörkətmədon golon enerjidən faydalınır. Böle möqamlarda idrak buddi düşüncəyə dayaq olur, onu daha dobrinloşdır. Yeni zöngin faktları və tarixi qeynaqları olan "Mahmud və Moryom"ı, Böyük Voton müharibəsinin hadisələri və insanlarından bəhs edən "Ağ dəvo"nın idrak olmadan yalnız buddi qəvrayıyla yüksək soviyyəyə yazmaq çotin olardı. Stalin-Bağırov dövründən gərgin möhüritin real tarixi və mövcud siyaseti bilmədən roman soviyyəsində dorindən oks etdirmək mümkün olmuşdur. Cox aktiv mütləkə vərdişi, elmi fəaliyyətin möşğul olması, tədqiqat əsərləri, nəmizədlik və doktorluq dissertasiyaları yazıl mədüfəsi etmisi Elçin mülliətinin dünyagörüşündə, comiyyətə vo insana baxışlarında buddi istedad faktları ilo borabor, elm amilini, idrakdan golon keyfiyyətlərindən özünəmoxsus şöküldə birləşdirir. Elçinin roman təfəkkürü buddi düşüncənin genişliyi ilə elmi idrakin dorinliyindən yoğunluğundur. Ümumiyyətə, Elçin həyat həqiqətlərinin yüksək buddi soviyyədə və idrak işindən təqdim edən mükməmməl comiyyətəsənə yaziçıdır.

Fikrimizcə, XX əsrin 70-80-ci illerində Elçinin vo onun müasiri olan digər yazıçılarından roman janrındakı yazılmış əsərlərin daha geniş vo daha ardıcıl şökildə meydana çıxmışdır. Azərbaycanda baş verən proseslərin müümən rölu olmuşdur. Xüsusun, görkəmli dövlət xadimi Heydor Olyiyevin Azərbaycana rəhbərlik etdiyi 1969-1982-ci illərdə respublikada horşotu gotirilən milli oyanı, özünədöرك, tarixa, soykökə qayğıdı xalqı, tarixi və comiyoti roman məqyasında qəvramaq vo oks etdirmək üçün münasib sorat yaratmışdır. Bu tarixi mərhələdə obyektiyyatda sosialist realizm yaradıcılıq metodunun tolob etdiyi ideoloji mühiitin fəvqündə ümummilli ideyaları, xalqın tələyində, içtimai-monovit tokamılındı müümən rölu olmuş böyük şəxsiyyətlərin mübarizəsinə təsvir vo toronnum edən geniş masşablı əsərlər meydana çıxmışdır. Elçinin romanlarının yaranmasında da homin milli oyanı vo özünədöرك dörvün öz sözünə deməsidir. "Mahmud vo Moryam" romanında böyük məhəbbət macarosu ilə borabor. Azərbaycan dövtətiliyi tarixində xüsusi yeri olmuş Şah İsmayıllı Xotai zəmanəsindən, Çaldırın döyüşünün ibrot döslərindən söz almıştı milli tarixi qayğıdı dövrünün bodü obyektiyyatda adıgi imkanları oks-sodası idi. Mahmudla Moryomin eşq dünyasının real toqdimi də bodü obyektiyyatda ideologiyadıng insana doğru horşotun Elçininin yaradıcılığında toxazır edən fikri idi. "Mahmud vo Moryam" insan və zaman, eşq vo dövran haqqında mükəmməl

tənqidin görkəmli yaradıcısı

mol macora romanidir.

Elçin "Ağ dove" ve "Ölüm hökmü" romanlarında da İnsan ve Zaman münasibetinde müxtelis aspektlerden ışık salmışdır. "Ağ dove" romanı Büyük Vatandaş mührabisi dövründə arxa cəbhədə baş veren hadiseleri bütün sobolları ve noticoları ilə realist şəkildə oks etdirən osor kimi mühüm ohomiy-yot matlıkdir. "Ağ dove" mührabə mövzusunda yazılmış osorlar karvanının sarbanıdır. "Ölüm hökmü" romanı adətəsiz repressiya rejimində qarşı votonday yazıcının adətli hökmüdür.

Uzun müddet sonra Elçinin 2014-cü ildə oxucular toqqud etdiyi "Baş" adlı roman Azərbaycan obidiyatında on yeni roman horokatının başında gedən mühüm obidə hadisidir. Tarixi mövzuda yazılımın bəsərə sanadılık xronikaya çevrilə bilmiş, zəngin bədii materialın içərisində oridilərə dövrün, hadisilərin və şəxsiyyətlərin obyektiv toqdimatı üçün istinad nöqtələrinə çevrilmişdir. Ona görə "Baş" sonadı bədii nəsrlə rümunəsi deyildir, sonadlarından da yaradıcı şəxslidə istifadə edilmiş tarixi romanıdır. Hətta osurdo mütəxəlisliş şəxsiyyətlərin bir-birilərə yazışmalarını oks etdirən mətbuatlarından hanının gerçək olmasına, yaxud bədii toxayışının möhsul olduğunu müyyəyən etmək xüsusi axtarış tələb edir.

"Baş" romanında XIX. osrin başlangıçından car Rusyasının Qafqazı etmok uğrundaki mübarizəsi vo Azərbaycandakı məqavimə horakat geniş planda təsvir edilmişdir. Elçin bu əsərində konkret Zaman cəriyəsində dünə hidatlısı müstəvindən Azərbaycanın təlciyindən danışır. Yazuçı car hökumətinin Qafqazı foth etmok üçün aparlığı siyaseti həyata keçirən tarixi şəxsiyyətlərin rövüdən mövcudlalarını dəqiq şəkildə münyəvvonlaşdırır, və bədii ehtətdən canlı vasitələrlə realistisimə oks etdirmişdir. Ru-

azadlıq mövzusunun romanıdır.

Xalq yazuştu Elçinin "Baş" romanı Azorcaycannın dövlət nüstəyiliyi uğrunda keçdiyi sorılı və məsiyliyoti, çotin və mürökəbək yolu dorul adəbiyyat qavramı vəsaitləsi ola eftidən mükmənnələndi. Lakin Azorcaycann xanlıqlarının birlişmə zorluğu, xüsusun bütün səciyyəvoloru və proseleri ilə Bakı xanlığının taleyi ilk dafo və geniş şəkildə Elçinin "Baş" romanından öksürük təqdim edilmişdir. Osordu Car-Balakon hadisələri və general Sisianov xottinin təsviri də tarixi və koloritli hadisələrin, elcədən obyektlərin aralarında maraqlı alınb. Qaraabag xanlığı haqqında romanda təsvir edilən hadisələr, xüsusən İbrahim xanın və onun ailə üzvlərinin taleyinin öks olunması tarixi gerçəkliliklərini doğru-düzgün cətdarrihə, həmdə bu barədə Azorcaycann adəbi lükündə möv-cud olan yanlışlıkların aradan qaldırılmışa xid-mot edir. Beləliklə, Elçin Azorcaycann romanının çox çotin və mürökəbək morfolosu olan

xanlıqlar dövründen bütün monzoraları obo-biyatta gotirmīş, son noticido olkönüm XIX osrın başlangıcında çatınlıklarını vo-xalqımızın şorası mübarasını, böyük şox-siyoytorunu tam halda obobiyati hadisinoçuna çeviri bilmişdir. Yaziçi cyn prosesin Gür-cüstandaki gedisatını vo Rusiyadakı oks-so-dasını da otrali göstöro bilmışdır. Osordular Azərbaycan xanlıqlarının İranla əlaqalarının da genis yer ayrılib. Belçılık, Elçinin "Baş" romanı bütün bir tarixi epoxanı genis massabada oks edir. Həc səbəhos, ilçin müəllimin yazılıq tərcübəsi ilo yanışı, uzun müddət mosul dövlət işlərində çalışması, dünya hadisolorun beynoxnalıq münasibətlərin müstovisində nozor salmaq imkanları da romanın uğurları alınmasında mühüm rol oynamışdır. Bütün burlara görə janı baxımlardan "Baş" romanının müasir tarixi-psixoloji romanın on yaxşı nümunəsi hasab etmək olar.

Xalq yaziçisi Elçin "Baş" romanında Azərbaycan tarixində adları bollı olan, haqqında da məlumat malik olmadıqımız tarixişimlərin müümənlik bədii obrazlarının yaradılmışdır. Bundan başqa, "Baş" romanında yaziçi Elçin Əbdülyevin bədii fantaziyasının möhsulü kimi xatırdağı yaddaqalan obrazlar dövrü, zamanı, ictimai-tarixi prosesləri zöngüləndirir və tamamlayır.

Elçinin "Baş" romanı süjeti, kompozisiyası, dil ve üslub cehotları ilo do maraqlıdır

Bir sözü, "Baş" romanı azərbaycançılığı mövqeyi ilə yazılılmış, milli ruhi qılıqları olaraq böyükənən obdiyyat nümunəsidir. Eyni zamanda, bu əsər tarixi proseslərdən ibrət döri çəkmiş, xarşaq üçün müasir oxucuya bolodğıl olub. Bir-lən müümökənlər tarixi-psixoloji romandır. Böyük bir epoxan tarixlik və bödülük baxımdan realistescinə və ümumişooldurılmış soviyyəyə oks etdiridiyinə görə "Baş" romanı Azərbaycan obdiyyatında obdi hadisədir.

Qeyd etdiyimiz kimi, xalq yaziçisi Elçi-nin yaradicılığı janr baxımından zöngin və

çoxcohotlidir. Onun yaradılığında dramaturgiyanın xüsusi yeri vardır. Elçinin dramaturgiyası Azərbaycan obdoriyyatında dram janrının inkişafında yeniləmələrdən bir müsahibəsindən aydın olar ki, Elçin "Poçt şöbəsi sindo xoyal" adlı ilk pəxsinin XX əsrin yetimiş şinci illərində yazaş da, asırı soñoro qoymulmadığı üçün uzun müddət dramaturgiya ya müraciət etməmişdir. Yazıcının yenidər dramaturgiyaya dönəş Azərbaycan obdoriyyatında bu obdöbi növündə yazılan asorların qit-

lığı, teatarda dramaturji osor boşluğu dövründə baş vermişdir. Ona görə də onun dram asırları odobiyatın ve sohnının ettiyacının homçının hayatı tolobatımı ödməyə xidmət edə qıyməli sonər önməkləridir. Bunda başqa, Elçinin dramaturgiyası XX əsrin doxsanıncı illerinin avşorrılardırında mövcud sosialist comiyyətinin dağılıması və başlangıç morhəldə yenİ qurulmuş mürakəbb proseslərlərə ələmətli proseslərin oks-sodası olaraq həm də zamanın sıfırı kimi doğulmuşdur. Elçinin dramaturgiyası müstaqil dövrünün mühüm odobi hadisəsidir. Ondan sonra dram asırlarında Azərbaycan comiyyətinin yaşadığı keçid prosesləri bütün töbiliyyi və dramatiyikliyi ilə odobiyata götürülmüşdür. Teatrımızda dram asırları çatışmışdır və başqa, həm də Azərbaycan comiyyətinin yaşadığı keçid proseslərinin çətinliklərinə oks etdirmiş, çıxış yollarına işq salmışdır. Azərbaycan teatrında Elçinin dramaturgiyası sima ciddi tolobat yaratmışdır.

Elçinin dramaturjisıyla daha çok xarakterler dramaturgyasıdır. "Dolixanadan dolę" tragicomedyasında da xarakterler tamaşanı idar edirler. Obrazların fərdi xüsusiyyətləri o qədər qabarlıdır ki, onlardan həminin cəmiyyətdən mövqeyini baş vermiş hadisələrdən çox, xarakterindən, fərdi xüsusiyyətlərindən do təmən qızılındır. Nüfuz zamanda, obrazlardan başlıyorlarda epik aləmlərlə mətərlərlə müshahid olunur. Belə ki, göbə müdirinin kosmisi alıno soñorları haqqında ki məlumatları. Ponteleyon Polikarpovicin tənqidü insanları keçmişsi barosundakı açıqlamaları dramatik möqsədləri xidmət edən epik düşünçün uğurlu böyüdü təqdimidən ibarətdir. Epik element Elçinin böyüdü nosorlunda golon xüsusiyyət olsa da "Dolixanadan dolę" qədəri" təməsindən psixoloji möqamların canlandırılmışdır, dramatik vəziyyətlərin dorinləşdirilməsinə şərait yaratır.

Fikrimizce, xalq yazarı Elçin'in "Dölinanadan doli qəcib" tragikomedyası ilə "Monim orım dolidir" pyesi bir-birini toskat etməmək şartı ilə üzvi surətdə tamamlanır. Bu əsərləri müstəqil dövlər Azərbaycan dramaturgiyasında illi diolojiyaya da addaldırmaq mümkündür. Ilor ki əsər həm ayrıraqda, həm də bir yerdə yaşadığımızın yaxın dövətarixinin, mühüritin və comiyötün böyük dördüncü sənətinə bərabər şəhərənəzliyi, sənətinin müsbət tonlarında sonnati təsirli və oboblıdır. Buna görə də həmin əsərlərin xalq yazarı Elçinin comiyötünsənəti bir dramaturg olduğunu qoşularaq tövsiyə edir. Bu təməlşəndə Azərbaycan comiyötünün xaos dövrünün dolğun və obyektiv mənzərosu canlandırılmış düzgün noticələr çıxarılmışdır. Son illərdə təməlşəndə qoşulmuş "Cohonnon sakınları" pyesi də buna qədər əvvəlki dövrün - repressiya illorinin hadisələrini canlandırdıra, qorxu, şübhə və çağşığının mahiyətini işləş sənət əsəri kimi mövcud diologiyada ifadə olunaraq mütləklərin bütöv bir sistem olmasına oks etdirir.

Dramaturgiya yaradılığının sonrakı dövrlərində Elçin comityooldu baş verən içtihad Mai prosesləri soñhod canlandırmağa üzüntülük vəmürsidi. Bu asorlordo münasir miyyotin tozadları vo mənövviyyatda gedən dayışıklıklar konfliktin əsasında dayanırdı. Yeni morholonin dramaturgiyasının prob ləmləri ölkə ilə dünya arasındakı münasibətləri də oks etdirir. Müsir dövrün hadisələri niyi proseslərin ümumişləşdirilmə şökkəsi oks etdirir "Teleskop" pəsimin vo "Şekspir" dramının ölkəmizdə yanaşı, xarici ölkələrdə

xüsuson London səhnəsində uğurla tamaşa-ya qoyulması və böyük öks-səda doğurması müstəqillik dövrü Azərbaycan teatrının mü-hüm nailiyyotıdır.

Bodii yaradıcılıq sohnsində qoxılık və somorolı fəaliyyətinə görə yüksək "Xalq yazıcısı" faxri adını qazanmış Elçin Əfəndiyev hom də ustad bir tonqidçi və adəbiyyatşunasdır. Tonqidçiliklə yazıcılığında Elçinin yaradıcılıq fəaliyyətində homişə yanışı addımlanmışdır. Bunların hər ikisi də ləlçin üçün doğmadır, necə deyirlər, onun yaradıcı düşüncəsinin qoşa qanadıdır. Elçinin tonqidçiliklə fəaliyyətinin uğurlu olmasına bəs saboblarından biri bodii yaradıcılığının xarakterindən ibarət bolud olması, yəni yazıcılığını Yaxud onun yazıcı kimi adəbiyyatda orijinal mövqə tutmasının, ardıcıl və məhsuldar sürətdə fəaliyyət göstərməsinin bərəasəbədliyi deyik tonqidçi kimi adəbiyyatın yüksək tolobılmasına bolud olması, homişə canlı adəbi proses, qabarib çökənilən mühiitlə homa-həng nofus olması ilə, yəni tonqidçiliyi ilə bağlıdır.

Lilçin Öfendiyevin "Azərbaycan bödiñəsi adəbi təqiqidə" məvzusunda yazıçı uğurla müdafiə etdiyi namizədlik dissertasiyası onun tənqidçiliş fəaliyyətinin mükməm ol bir başlangıcıdır. Bu modeldə, strukturda o vaxta qədər həç bir elmi iş yazınmışdır. Lilçin Öfendiyevin seçdiyi elmi problemin tətbiqi ideya-mozununun deyil, strukturunu, quruluşunu da özü müoyyən etmişdir. Sonralar ayrı-ayrı dövrlərin nəşri, dramaturgiyası, və pozisyonlarının adəbi-tənqidəkçi oks-sodası, dəyərləndirilməsi haqqında elmi osorlular yanzınlar adəbiyyatlaşmışlığını elminizdə osasına qeyulmuş "Elçin modeli"ndən bəhərlənmışlar. Bu sanballı elmi osordo Azərbaycan nəşrinin müasirlik ruhu, xarakter axtarışları və sonotkarlıq xüsusiyyətləri kimi problemlərinin müasibinən on mövqeyə çəkilməsi müümələ hüməli-nozori ahəmiyyətyot malik olan məsəlo idi.

...Nasrindo very dramaturgiasında olduğu kimi, elmi-tədqiqat işlərindən sonra Elçinə məxsusi fərdi işləbi, yanaşma metodu, ifadə torzı qəbarəq surətdə müşahidə olunur. Görkəmlü odəbiyyatşunas kimin Elçinə işləbi bu üçün bədii-publisist elementlərin elmilik-lə qaynaqlanır. Ümumişlərimdən möqamlarının obraxlığı fərdi cəhət kimin homiçə dəqiqəti colb etmişdir. Doktorluq dissertasiyası kimini meydana çıxmış "Odəbiyyatda təriix və müasirlik" axşarında qaldırılan problemlər, irolu sərülən elmi ideya və tezislər müstəqillik dövründə yenidən hazırlanmış da olan milli odəbiyyat tariximiz, orta və ali məktəblərimiz üçün nəzərdə tutulan odəbiyyat dörsliklərinin dahu da zənginlaşması-nı komşu edir. İndiki mərhələdə bə, çağdaş tanqidiy və odəbiyyatşunaslardan üçün cübarlı bir boləcisi funksiyasını yerinə yetirir.

Elçinin "Müasir dövrde Azərbaycan obodları və tonqidin yaradıcılığının problemləri" adlı səfər silsilə elmi əsərləri müstəqillik dövrü Azərbaycan obodi tonqidinin sanballı örnəkləridir. Dörin elmin düşüncə ilə ilə obod təcrübəsinin, müəşəhənidin vohdindən yoxğulmuş elmi möqalılarda yenilə mərhələsi mülləkədən ədəbiyyatın və çağdaş obodi tonqidin vəzifələri, möqəsənlər və mövçud siyasi və sosial-perspektivləri doğrun şəkildə ümumiyləşdirilir. Elçinin tonqidçilik fəaliyyəti ilə voton daşlıq mövqeyi cəni amalın ifadəsidir. Hər iki möqamda o, böyük ədəbiyyatın və müasir siyasiyyətin inkişaf etdirilməsinin keşfiyyət dədir.

Müsteqillik illerində Elçin tənqidçi, oda biyyatınasın vo icitim xadim kimi dəha fəzilətli və ardıcıl olaraq çalışır. Daha çox tənqidçi adəbiyyatınasınan olan Elçin bu dövrdə etibarlı rəsədçi, rəsədçi və məşəxşərli hom adəbiyyatın nəzəri məsələlərini ilə də möşğül olur. Onun Vilayət Quliyevlə birlikdə noşr etdiirdiyi "Özümüz" və sözlər

müz." kitabı (1993) ədəbiyyat nəzəriyyosunun yenidən yazılımasına çağırışdır. Elçinin "Sosrealizm bizi nə verdi. Sovet dövrü ədəbiyyatı məsəlonun qoyuluşuna dair" əsəri (2010) keçmiş SSRİ xalqları ədəbiyyatının əsas yaradıcılıq metodunu olmuş sosialist realizminə birtaroflı baxış əvəzinə həmin bədii metodun ədəbiyyata vurduğu zorbalarla bərabər, verdiyit əhəmiyyətli kiyiflərləri də diqqət morkozino çokır. Bu keçmiş Sovetlər İttifaqından ayrılaraq müstəqillik qazanmış respublikalarda yeni tarixi epoxada sosialist realizminə hortoroflı yanaşmanın oks etdiron birinci elmi əsərdir. Sosialist realizminin koskin təqnid olunduğu illərdə, bu ideoloji baxışın siyaset və ədəbiyyat cəbhəsində qəbul edilmədiyi bir dövrdə həmin metodun həm də üstünlükklərə malik olmasından bəhs etmək elmlilik və əsərət nümunəsi idi. Azərbaycan ədəbiyyatşünaslıq elmində Elçinin "Sosrealizm bizi nə verdi" əsəri "nəzəri metod kimi sosrealizmin daxili mexanizmini, onun tarixi missiyasını açıqlamış traktat" (Yusif Seyidov), "bizi ortaq keçmişimizdən ortaq gələcəyə səsləyən bir manifest" (Qozonfor Paşaev) kimi qiymətləndirilmişdir.

Elçinin "Aqoniya", yoxsa tokamül" əsəri də XIX əsr Azərbaycan ədəbiyyatının tocrübəsi əsərində yazılmış nəzəri elmi əsərdir. Əsərdən gətirdiyimiz aşağıdakı parça ədəbiyyata münasibətdə təkcə vətəndaşlıq mövqeyini, yaxud yazıçı toos-sübkeşliyini deyil, həm də gerçək elmi qənaotin dərin nəzəri şorhini təqdim edir: "Ədəbiyyatın tarixində "mənasız dövr" olmur, hansı bir zaman çərçivəsində möhtəşəm simalar və ədəbi hadisələr yoxdursa, deməli, hazırlıq, yetişdirmə prosesi gedir, ədəbiyyat "qeyri-möhtəşəm ədəbi simaları təcrübədən keçirir, kamil üçün münbət zəmin yaradır".

Ədəbiyyat nəzəriyyəsi məsələlərinə fəal məraq Elçinin geniş elmi dünyagörüşünün və yazıçılıq tocrübəsinin göstəricisidir.

Dövlət müstəqilliyi dövründə Elçin Azərbaycan ədəbiyyatı tarixinin görkəmli simalarını yenidən, milli maraqlar və meyarlar əsərində ictimaiyyətə təqdim etmişdir. "Məhəmmədəmin Rosulzadə" (1994), Noriman Norimanov şəxsiyyəti və fəaliyyəti" (1997), "Cəfər Cabbarlı: şəxsiyyət və istedad" (2000) kitablarında janın "kiçik" olmasına baxmayaraq, müraciət olunan ədəbi-tarixi şəxsiyyətlərin miqyası və xidmətləri şorh və müdafiə olunmuşdur. Xalq yazıçısı və alim-ədəbiyyatşunasın 2013-cü ildə Bakıda "Təhsil" nəşriyyatında rus dilində çıxmış "Arzu, həyat və ədəbiyyat" adlı böyük həcmə malik məqalələr toplusundan itaot kitabı Elçinin elmi fəaliyyətinin ana xotlorının ümumişmiş salnaməsidir.

Bu gün xalq yazıçısı Elçinin bədii yaradıcılığı özündən sonrakı nəsildən olan cavan yazıçılar üçün bir çox cəhətdən örnek olduğu kimi, ədəbi təqnid və nəzəri əsərləri və ədəbiyyatşunaslardan ötrü qiymətlidir, təqnidçilər üçün də monalı bir nümunədir. Təqnidçi Elçin isə yeni təqnidçilər nəsilinin müəllimi və ustadir. Bundan başqa, dünən olduğu kimi, bu gün də bilavasitə ədəbi prosesin mərkəzində dayanan yazıçı və təqnidçi Elçin nəinki ədəbi-elmi mühitimin qayğıları ilə yaşayır, həm də ustad təqnidçi missiyasında bu prosesə yön və istiqamət verir. Bir az əvvəl böyük müəllimlərimiz Məmməd Arif Dadaşzadənin, Məmməd Cəfərovun, Mir Colalın, Mehdi Hüseynin, Cəfər Cəfərovun, Abbas Zamanovun, Bokir Nobiyevin, Əziz Mırohmədovun, Yaşar Qarayevin gördüyü iş, çəkdiyi elmi-ədəbi yüksəldi də xalq yazıçısı Elçinin məsul vəzifəsinə, missiyasına çevrilmişdir.

Müasir məthodolo-Elçin Azərbaycanda absurd teatrın yaradıcısı kimi çıxış edir. Elçin teatrı müasir sohnənin və yeni həyatın teatridir.

Bələliklə, Elçin Əfəndiyev yazıçı, ictimai xadim, təqnidçi və dramaturq kimi geniş miqasaya malik istiqamətlərə osas söz sahibidir. Xalq yazıçısı Elçinin sözü janrından və vaxtından asılı olmayıaraq, ədəbiyyatı da, comiyyəti - ictimai fikri də, elmi düşüncəni və sonəti də yalnız irolu aparmağa, müasirloşdırma yəxşidən xidmot edir.

Yeni ədəbiyyatın və müasir ədəbi təqnidin görkəmli yaradıcısı xalq yazıçısı Elçini 75 yaşı münasibəti töbrik edir, möhkəm cansağlığı və daha böyük uğurlar arzulayıram.